

Gottl Frigyes
gimnáziumi igazgató, Makó

A TANTÁRGYCSOPORTOK KIALAKÍTÁSÁNAK TAPASZTALATAI

1. Bevezetés

A makói József Attila Gimnázium az 1974-75. tanévben kapcsolódott be a JATE Pedagógiai Tanszéke által irányított fakultatív tantárgycsoportos oktatási kísérletbe / FTOK /. Az azóta beiskolázott tanulók -évfolyamonként 3-3 osztálykivétel nélkül fakultatív jellegű képzésben részesülnek, az 1974-75. és az 1975-76. tanévben induló évfolyamok kísérleti jelleggel. Az öt évre tervezett oktatási kísérlet első három esztendeje a pályairányítás, az orientálás, a tantárgycsoport kialakítás terén már általánosításokhoz is elegendő tapasztalatot nyújtott. A tantárgycsoportok működése, eredményessége vonatkozásában még csupán egy tanév tapasztalatai ismertek, ezek alapján végleges következtéseket levonni természetesen nem lehet, tanulmányozásuk azonban a fakultatív oktatás országos bevezetésének küszöbén talán mégsem érdektelen.

2. A tanulók motiválása

A kísérleti modell egyik sarkalatos tétele, hogy a fiatalok nagy többsége 14 éves korban még nem érett meg a helyes pályairányultság eldöntésére, ezért a gimnáziumi tanulmányok első 2 évében sokirányú motiváló tevékenységgel kell a helyes döntést előkészíteni.

Igaz, közismert tény, hogy az általános iskolában nyert benyomások is motiválják a tanulók választását, de ekkor még kevesük jut el a végleges /és helyes/ döntésig. Hasonlóképpen jelentős -egyeseknél determináló- a szülői ház és a közvetlen környezet hatása. A gimnázium ilyen irányú, sok összetevőből álló tevékenysége mégis nagyon fontos, hiszen a többség 14-15 éves korban még bizonytalan -vagy nem reálisan mérlegelte a képességeit-, s nemegyszer közvetlenül érettségi előtt került sor "pályamódosításra".

A kísérlet első szakaszának /I-II. évfolyam/ éppen ezért legujjszerűbb, legvonzóbb és legizgalmasabb része az orientáló tevékenység, amely a 2. év végén a tantárgycsoportok kialakításával zárul. Az orientáló szakasz már az általános iskola 7-8. osztályában megkezdődik, bár itt még első-sorban tájékoztató jellegű. Az érdeklődő szülők szülői értekezletek keretében, az általános iskolás tanulók a pályaválasztási napokon kapnak tájékoztatást a tantárgycsoportos oktatás lényegéről. Ez a tájékoztató munka az I. osztály első hónapjaiban folytatódik, de kiegészül a rendszeres, tervszerű és alapos megfigyeléssel. Ebben kulcsszerepük van a szaktanároknak és az osztályfőnököknek.

A szaktanárok a tanítási órák, felzárkóztató foglalkozások, orientációs körök, egyéni beszélgetések tapasztalatai alapján megbízható képet kapnak a tanulók

- általános iskolai alapjairól
- felfogóképességéről, gondolkodási és logikai készségéről
- tantárgyhoz való viszonyáról
- tanulási módszeréről.

Az ilymódon nyert információkat egészíti ki az osztályfőnök több helyről szerzett /osztályfőnöki órák, óralátogatások, KISz- foglalkozások, rendezvények, klubdelutának, versenyek, társadalmi munkák, tanulószoba, kollégium, szülői értekezletek/ tapasztalata.

Az első félév megfigyelései, tapasztalatai alapján tesznek javaslatot a szaktanárok és az osztályfőnökök az első orientálásra. Az orientációs körök az I. év második felétől 3 féléves ciklusban végezték munkájukat, külön kidolgozott program alapján. A foglalkozások időtartama heti 2-2 óra, amit már a második ciklustól kezdődően sikerült a délelőtti órarend keretébe beégyezni. /I. évfolyamon 6-7., II. évfolyamon 5-6. órába/. A programok nem a tantervi anyag kiegészítését célozták, hanem az érdeklődés felkeltését, a minél több önálló tanulói tevékenységet /gyűjtőmunka, tanulói beszámolók, laboratóriumi mérések és gyakorlatok stb.../. E programok tapasztalatai általában kedvezőek, csupán néhány módosításra volt szükség. Később tárgyalandó más jellegű problémáktól eltekintve beváltak a tantárgyankénti orientációs foglalkozások, mégpedig a következő tantárgyakból:

- irodalmi olvasmányok,
- nyelvművelés,
- történelmi olvasmányok,
- orosz,
- német,
- angol,
- matematika,
- fizika,
- kémia,
- biológia,
- földrajz.

Az első ciklusban indított fizika-kémia és biológia-kémia párosítás nem bizonyult szerencsésnek, ezért már a második ciklustól kezdve csak egytárgyas orientációs körök működtek. Az 1976-77. tanév 2. félévében az ügyintéző tantárgycsoportba igyekvők munkájának megkönnyítésére a 3. ciklusban létrehoztuk a gyorsírás orientációs körét.

Előzetes feltételezésünk szerint az orientációs foglalkozásoknak ha nem is kizárólagos, de mindenesetre megkülönböztetett szerepet kellett volna játszani a tanulók motiválásában.

Várakozásunk csak részben igazolódott. A körök vezetőinek egybehangzó véleménye szerint a leghatékonyabb munka az első választású csoportokban folyik, amikor a tanuló "szíve szerint" választja a legkedvesebb tantárgyat. Az érdeklődés és hatékonyság grafikonjának görbéje ezután fokozatosan lefelé ível. A harmadik választás már gyakran kényszeredett, s ezért e csoportokban nem ritka az érdektelen, a tárgyból gyenge, olykor éppen bukott tanuló. Jól példázza ezt az állítást az 1976-77. tanév II.A. osztályának -találomra kiválasztott- esete. Az osztály tanulói közül történelem orientációs foglalkozásra járt:

1. ciklusban 7 fő /ebből történelmes tantárgycsoportba jelentkezett 4 fő; átlaguk 4,75/
2. ciklusban 3 fő /1 jelentkező; átlag: 3,00/
3. ciklusban 6 fő /3 jelentkező; átlag: 2,66/.

Érdekes képet mutat a választások vizsgálata a társadalomtudományi és természettudományos érdeklődés szempontjából. Az első kísérleti évjáratban meglehetősen homogenitás mutatkozott, viszonylag kevés volt a másik területre átlépő tanuló /18,4, ill. 20,7 %/. A későbbi idegen nyelv - idegen nyelv - anyanyelv és biológia - fizika - földrajz blokk tagjai kizárólag társadalomtudományi illetve természettudományos orientációs köröket látogattak, s csak kivételes ellenpélda az az egyetlen tanuló, aki 3 társadalomtudományi kör után -szülői ráhatásra- a biológia-fizika blokkba jelentkezett.

A második /kontroll/ évjárat tanulói közül többen választottak mind társadalomtudományi, mind természettudományi kört, 33 fő /31,4 %/ csak társadalomtudományi, 31 fő /29,5%/ pedig csak természettudományos orientációs kört látogatott, míg 41 tanuló /39,1 %/ "mozgott" a két terület között. Ez azonban nem feltétlenül a bizonytalanság, az utkérés jele. Sok jó képességű tanuló érdeklődése több irányu. Különösen a matematikát kedvelők választották szívesen valamilyen idegen nyelvet, esetleg a történelmet vagy magyar irodalmat.

Ennél az évjáratnál figyeltünk fel arra is, hogy sok, e tárgyból erős tanuló választotta az 1-2. ciklusban a matematikát és történelmet, illetve a földrajzot és történelmet. Éppen ez a felismerés vezetett bennünket arra, hogy részükre -mint arról a továbbiakban részletesebben szó lesz- ilyen párosítású tantárgycsoportokat hozunk létre. Tétovázást zömmel a közepes vagy gyenge képességű fiataloknál tapasztaltunk, akik egyetlen területen sem produkáltak átlagon felülit. Ugyancsak kuriózumként említhető, hogy ezuttal 3 természettudományos kör látogatása után választott egy tanuló társadalomtudományi tantárgycsoportot.

Azt már az oktatási kísérlet koncepciójának megismerésekor elfogadta iskolánk egész nevelőtestülete -s ez a vélemény nem változott-, hogy motiváló - orientáló tevékenységre szükség van a középiskolában. Az is egyértelmű volt s az ma is, hogy ez a tevékenység sok szálból szövődik, s a korábinál elemzőbb, tervszerűbb, összehangoltabb pedagógiai munkát követel. Módosult azonban az orientációs körök súlyának, szerepének a megítélése. A kételkedők számára nem adott megnyugtató választ a váltási kényszer feloldása, a 2 féléves programok készítése, illetve az I-II. osztályos tanulók részére szervezett közös orientációs kör sem. A 3. ciklus kényszeredtségét kezdettől fogva sokan bírálták, az 1-2. ciklus megítélését illetően eltérnek a vélemények. Érdekes azonban, hogy az orientációs köröket feltétlenül helyeslők /7 fő/ mivel indokolják álláspontjukat. Ime néhány idézet a szaktanárok 1976-77. évi értékelő jelentéséből:

"Az orientációs foglalkozás tetszik a tanulóknak. Szívesen dolgoznak, gondoskodnak az anyag gyűjtéséről. Sokkal inkább az ismeretek bővítését szolgálja, mint a blokk-választást". /Erdei Etelka - biológia/

"... 7 tanuló nagyon aktívan, érdeklődéssel készült minden foglalkozásra... Beszédképességük javult, nyelvtani ismereteik elmélyültebbé váltak ..." /Szabó Éva - angol/

"... A foglalkozások kedvező légkörben, eredményesen, sőt szinte műhelymunka jelleggel zajlottak... Valamennyiük művelő, versértő és versmondó készsége fejlődött."
/Gonda Julia - magyar irodalom/

Vagyis az idézett és nem idézett vélemények nem a foglalkozások orientáló, hanem elsősorban ismeretbővítő funkcióját itélik pozitívan, s mindössze egyetlen /földrajz szakos/ tanári jelentés hangsúlyozza az orientációs körök blokkválasztást elősegítő jellegét. Mindezek alapján megalapozottnak látszik az a vélemény, hogy -nem vetve el természetesen az értékes, finomított tematikájú és rövidített időtartamu orientációs köröket sem- a motiváló-orientáló tevékenység már említett faktorai közül másokat helyezünk előtérbe: elsősorban a szaktanár órán belüli és az osztályfőnök teljességében vett megismerő, tájékoztató, irányító, tehetségfejlesztő munkáját.

3. A tantárgycsoportok kialakítása

Az orientáló szakasz záróakkordja a tantárgycsoportok kialakításának körültekintő előkészítése, majd gyakorlati megoldása.

Az első kísérleti évjáráttal ez a munka az 1975-76. tanév első felében, 1975 decemberében megkezdődött. Első lépésként az osztályfőnökök felmérték a tanulók előzetes igényét. A továbbiakban ezek egyeztetése folyt az osztályfőnökök, szaktanárok, az orientációs körök vezetőinek tapasztalataival, javaslataival. Sor került a szülők tájékoztatására /április végén/, vitás esetekben a szülővel és tanulóval való külön megbeszélésre. Mindezek alapján, de nevelői kényszer nélkül, a szülő és tanuló akaratát tiszteletben tartva került sor a döntésre. A tantárgycsoportválasztásról a szülők -első és második helyet megjelölve- írásban nyilatkoztak. Amennyiben kellő levszam niányában az első helyen megjelölt csoport nem indult, automatikusan a második variáns lépett életbe.

Az írásbeli nyilatkozaton rögzíteni kellett az idegen nyelvek választását és kért óraszámát, elejét véve ezzel az utólagos módosítási kérelmeknek.

Az eredeti koncepció 2 társadalomtudományi /magyar-történelem-idegen nyelv; idegen nyelv - idegen nyelv - anyanyelv/, 4 természettudományos /matematika-fizika; matematika-fizika-kémia; biológia-fizika-kémia; biológia-fizika-földrajz/ és 3 gyakorlati /ügyművelő; laboránsképző; műszaki rajz és gyakorlat/ tantárgycsoport közötti választást tett lehetővé. A matematika-fizika-kémia, a laboránsképző és a műszaki rajz és gyakorlat blokkba egyik évfolyam tanulóinak közül sem volt elegendő jelentkező, ezért az ide kívánczó néhány tanulót közös megegyezéssel másik csoportba irányítottuk. /Mégjegyzendő, hogy az utóbbi 2 gyakorlati blokknak helyileg nem lett volna megnyugtató üzemi bázisa sem./ Az 1976-77. tanév végén azonban a tanulói igényeknek és az iskolai lehetőségeknek a figyelembe vételével kialakítottuk a földrajz-történelem-idegen nyelv és a matematika-történelem-idegen nyelv tantárgycsoportokat.

Az így kialakult egységek a következő létszámmal láthatnak /illetve/ láthatnak/ munkához:

Tantárgycsoport	1976	1977
magyar-történelem-id. nyelv:	18	9
id. nyelv-id. nyelv-anyanyelv:	10	15
matematika-fizika:	25	18
biológia-fizika-kémia:	10	14
biológia-fizika-földrajz:	7	8
ügyművelő:	15	18
földrajz-történelem-id. nyelv:	-	13
matematika-történelem-id. nyelv:	-	8
Összesen:	85 fő	103 fő

Az összlétszámot módosította, hogy a kísérleti évfjázat II. osztályos tanulói közül 3 fő ismétlésre bukkott, 1 családi ok miatt kimeradt, 1 szülei után külföldre távozott; ugyanakkor 3 tanuló a III. osztályban kapcsolódott be a munkába ismétlés illetve iskolaváltoztatás miatt; a kontroll évfjázat II. osztályaiból 2 fő osztályismétlésre bukkott.

A választás arányainak bizonyos eltolódása a két új tantárgycsoport belépésével magyarázható, ettől eltekintve hasonlóságot mutat a társadalomtudományi, természettudományi és gyakorlati blokkba jelentkezők aránya. A választható tantárgycsoportok skálája ugyanis valós igényeket elégít ki, hiszen korábban csak a matematika, fizika, angol és orosz tantárgy iránt érdeklődők nyerhettek magas óraszámú képzést a szakosított tantervű csoportokban, pedig -mint a számszerű adatok bizonyítják- jelentős igény volt a magyar, történelem, biológia és földrajz elmélyültebb tanulására is.

Rendkívül érdekes képet kapunk, ha a tantárgycsoportok tárgyainak kapcsolódását egybevetjük az egyetemek és főiskolák felvételi vizsgáinak tantárgyaival. E szerint a blokkok tantárgyai az összes felvételi férőhelyek alábbi %-os arányában "hasznosíthatók":

matematika-fizika	44 %
magyar-tört.-id.nyelv	21 %
biológia-fizika-kémia	13,6 %

A közgazdasági pályákon van szükség a matematika-történelem párosításra, nem látszik azonban életképesnek az idegen nyelvi /2 %/ és a biológia-fizika-földrajz /1,2 %/ blokk tantárgy-kapcsolása. A fakultatív oktatás nagy előnye, hogy a tanulói és társadalmi igénynek megfelelően / a variabutorhoz hasonlóan/ variálhatók a tantárgycsoportok elemei.

Elsősorban a továbbtanulni nem szándékozó fiatalok számára jelenthet megoldást a gyakorlati blokk/ok/ indítása.

Az ügyintéző csoport iránti jelentős érdeklődés is bizonyítja ezt, bár -különösen a fiuk számára- a jelenleg működő egyetlen gyakorlati blokk nem oldja meg a problémát.

A kialakult tantárgycsoportok életképessége próbaköve az orientáló szakasz munkájának. E kérdést két aspektusból is megközelíthetjük:

- milyen érdeklődési körű /milyen orientációs köröket látogató/ és erősségű tanulók kerülnek az egyes csoportokba?
- hová irányul a pályájuk érettségi után, egyenes folytatása lesz-e továbbtanulásuk vagy elhelyezkedésük itteni választásuknak?

Az első kérdésre már egyértelmű válasz adható. Az előzetes érdeklődést, képességet és elhatározottságot tekintve a legnagyobb stabilitást a matematika-fizika és a biológia-fizika-kémia csoport mutatja. Ugyancsak elég élesen elhatárolódott a humán érdeklődésű tanulók köre, itt azonban jelentős habozás érződött, hogy melyik társadalomtudományi blokkot válasszák; a két új tantárgycsoport belépése is főleg ezeket a fiatalokat érintette. Csak a II. osztály végére körvonalazódott az ügyintézők csoportja, és a kísérleti évfáratnál -később elemzett okok miatt- különösen kritikus ponttá vált a biológia-fizika-földrajz tantárgycsoport. Hasonló veszély fenyeget a második évfáratból kialakuló magyar-történelem-idegen nyelvű csoport esetében. Mindenesetre a választások megalapozottságát látszik igazolni, hogy ezidáig mindössze 2 blokkváltoztatási kérelem érkezett /idegen nyelvű csoportból a magyar-történelem blokkba, illetve ez utóbbiból ügyintézőnek - orvosi javaslatra/.

A "hova tovább" kérdésre még csak egy előzetes felmérés alapján kísérrelhetjük meg a válaszadást. E szerint a kísérleti évfárat 85 tanulója közül 1976. októberében /tehát a III. osztály megkezdése után /7 fő volt még tanácstalan továbbtanulása vagy elhelyezkedése konkrét irányát tekintve.

A tanulók túlnyomó többségének pályaválasztási szándéka összhangban volt a tantárgycsoport megválasztásával, és - a problematikus esetektől eltekintve- a képességekkel is. Ez az arány kedvező, igazolja az előző fejezet végén idézett optimista véleményt.

4. A tantárgycsoport- és "iskolatévesztők" problémája

A fakultatív oktatás bevezetése előtt iskolánk 3 párhuzamos osztálya közül kettő volt szakosított tantervű /matematika-fizika és angol-orosz/, egy általános tantervű. Kialakult -bár vitatható- gyakorlattá vált, hogy a legjobb képességű tanulók a matematika vagy fizika csoportba kerültek, a "második vonal" a nyelvi tagozatba, a "maradék" pedig az általános tantervű osztályba. Hasonló jellegű kontrasztelekció országos problémája volt a gimnáziumi képzésnek.

A mérsékelt képességű tanulók problémája tehát nem ujkéletű, hanem a fakultatív oktatási formában is jelenkező, tovább élő probléma. E fiatalokat az egyszerűség kedvéért a továbbiakban egyszerűen "iskolatévesztőknek" nevezzük, hiszen műszaki vagy gyakorlati érzékükkel, manuális készségükkel más iskolatípusban esetleg kitűnően érvényesülhettek volna.

Hogyan jelentkezik ez a gond a fakultatív oktatás rendszerében? A korábbinál némileg enyhébb formában, hiszen tágabb a választási lehetőség, a gyakorlati blokk is bizonyos "levezető csatornát" jelent, tehát könnyebben megtalálhatják a fiatalok az érdeklődésüknek és képességüknek legmegfelelőbb területet. De a minden tantárgyból gyenge tanulók kérdésének megoldása itt is várat magára.

Az első tantárgycsoportok kialakításakor több szaktanár bizonygatta, hogy számos tanuló hibásan, a tanári ellenvélemény dacára választotta egyik vagy másik blokkot. Alapossabban megvizsgálva a körülményeket, kiderült, hogy a

"blokktevéasztóknek" minősített tanulók -3 kivételtől eltekintve- indifferensek, egyetlen csoportban sem lennének képesek eleget tenni a választott tantárgyak magasabb követelményeinek; esetenként még a választott blokkban képesek elfogadható teljesítményt nyújtani. E fiatalok valójában tehát nem blokk -, hanem az előbbi értelemben tekintett "iskolatévéasztók", akiknek képességeit egészen más területen kellett volna kibontakoztatni. Számuk jelentős. A kísérleti évjáratból a legelnezőbb mércével mérve is legalább 16 fő /85 tanuló közül/, a gyenge közepes képességűeket is ide számítva mintegy 35-40 fő. Ebben közrejátstik, hogy ennek az évjáratnak a beiskolázása különösen gyengén sikerült, kevés és a sokévi átlagnál sokkalta rosszabb képességű tanuló került iskolánkba. Noha ez a jelenség semmiképp sem általánosítható, az adott esetben mégis gondokat okozott. Főleg azokban a csoportokban, amelyek a különösen gyenge képességű - s olykor munkamorál szempontjából is erősen kifogásolható - tanulók "gyűjtömedencéjévé" váltak. A legkiri-vőbb példák:

- a biológia-fizika-földrajz csoportban 7 közül 5 fő,
- az ügyintéző blokkban 15 közül 6 fő.

Csak hogy míg az ügyintézők csoportjában legalább törekvő, leendő pályájukra felelősséggel készülő tanulók vannak, az előbbi csoport minden vonatkozásban a "mélypontot" jelenti. Sajnos ez az összetétel valósággal meghatározza egy-egy csoport munkájának eredményét vagy eredménytelenségét, de súlyos ballasztként nehezedik egy jobb képességű, törekvőbb csoport munkájára is a néhány oda nem való vagy regyelméletlen tanuló jelenléte.

A második évjárat összetétele szerencsésebb de a fenti problémával itt is szembe kell nézni. A beiskolázottak közül ugyan az 5 leggyengébb kihullott az első két évben, minimálisan 8-10 tipikus "iskolatévéasztóval" s további -a minőségi munkát erősen fékező - 30-32 gyenge közepessel kell számolnunk.

A neuralgikus gócek ezuttal a magyar-történelem- idegen-nyelvi, az ügyintéző s részben a földrajz-történelem-idegen nyelvli csoportokban várhatók.

E kérdések konkrét elemzésére a továbbiakban még visszatérünk, azt azonban szükséges leszögezni, hogy a sem elméleti, sem /indítható/ gyakorlati blokkba nem való tanulók problémája -országosan is- mindenképpen megoldást követel; a társadalmi és egyéni érdek egyaránt ezt sürgeti. Több változat képzelhető el:

- erőteljesebb szelekció a beiskolázás alkalmával; a pályaválasztási tanácsadás hatékonyabba tételével eleve a megfelelő iskolatípusba való irányítás
- átirányítás megfelelő gyakorlati blokkot működtető másik gimnáziumba.
- átirányítás más, a képességeknek megfelelő iskola-típusba.

Az "iskolatévesztők" szélsőséges példájától eltekintve azonban megállapítható, hogy a tanulók /és szülők/ tantárgycsoport választása majdnem minden esetben reális, megfelel a fiatalok érdeklődésének és képességeinek.

Végül érdemes felfigyelni az elvélve felbukkanó "tudatos blokktévesztőkre". Az 1975-76. tanév végén pl. három, az átlagnál jobb irodalmi és nyelvrézzel rendelkező tanuló a matematika-fizika tantárgycsoportba jelentkezett /ahol csak közepes/, mert megítélésük szerint itt kedvezőbbek a továbbtanulási esélyeik.

5. A tantárgycsoportok eddigi tevékenységének

tapasztalatai

A tantárgycsoportok mindössze egy éve dolgoznak iskolánkban, általánosítható tapasztalatokról ezért még nem beszélhetünk, csupán megfigyelésekről.

Induláskor nehézséget jelentett, hogy teljesen új összetételű egységek voltak. E kis létszamu csoportok mihamarabbi közösséggé formálódását azonban több körülmény segítette:

- a közös érdek és érdeklődés
- a tanítási órák szinte mindegyikén való együttlét és együttműködés
- a tanítási órákon kívüli foglalkozásokon /szakkör, érdeklődési kör/ végzett közös munka.

A közösségformálást, de a tanulmányi előrehaladást is ösztönző, kedvező körülmény volt iskolánkban, hogy -más iskolák gyakorlatával szemben- a tanulók valamennyi blokkos, választott tantárgyat teljes óraszamban csoportkerten belül tanulták. E körülmények együttes hatásának tudható be, hogy a kezdeti zokkenők viszonylag gyorsan és természetesen simultak el, és -kivéve a különösen szerencsétlen összetételű csoportokat- harmonikusan működő közösségekké fejlődtek.

Természetes, hogy a tantárgycsoportok létszáma, felkészültségi szintje és törekvése, valamint a tantárgyak legelőbből adódó módszerek tekintetében egyelőre több a specifikus, mint az általánosítható vonás. Ezért célszerű munkájukat külön-külön vizsgálni, leszűrve a közös vonásokat.

a./ Magyar-történelem-idegen nyelv

A csoport létszáma 18 fő. A felkészültséget, képességet tekintve:

kiemelkedő képességű tanuló nincs,
 erős, jelest közelítő vagy elérő: 7 fő,
 jó képességű és szorgalmu: 8 fő,
 közepes képességű vagy hanyag: 3 fő.

Összességében a csoport a szerencsésebb összetételűek közé tartozik. Szelleme, munkafegyelme jó. Alaphangulát a legszorgalmasabb, legérdeklődőbb aktívák adják, ez a mérsékeltbb képességű társakat is erőfeszítésre készíteti. Eredményük felfelé ível. Év végi átlagaik a választott tárgyakból:

magyar irodalom	4,33,
magyar nyelv	4,05,
történelem	4,38,
idegen nyelv	3,61.

Sajnos a többi tárgy mostohagyereknek minősül, különösen a matematika. Ennek oka, hogy egyrészt a blokkos tárgyak sok energiát lekötnek, de másrészt és főképp a jelenlegi egyetemi-főiskolai felvételi rendszer, amely csak a két felvételi tárgyban elért eredménynek tulajdonít jelentőséget.

A tanév folyamán fokozatosan kialakult egy élboly, amelynek tagjai biztos tudással rendelkeznek, vállalkozó szelleműek, önállóan dolgoznak, részben maguk is irogatnak. Szerencsére tevékenységük nem hat bénítólag a többiekre, s így a csoport sikeres munkájának feltételei adva vannak.

A kisebb csoportlétszám, a jelentős óraszám és a részletes, élvezetes tananyag nyújtotta hallatlan előnyök magyar irodalomból és történelemből különösen éreztették kedvező hatásukat, hiszen ilyen optimális feltételek közepette e tárgyak tanítása még nem folyt iskolánkban. Ez az órák hangulatát, intenzitását, módszereit is alaposan megváltoztatta. Az irodalom órák a könyvtár olvasótermében, ideális körülmények között folytak. "A tanár munkája lassanként csupán irányításra, előkészítő munkára korlátozódik. A tanulókra egyenként, illetve csoportonként 2 havonta valamilyen önálló munka alapján feldolgozott anyag rész bemutatása járul. Ez a munka a szaktanártól azt kívánja, hogy egy-egy témát előre dolgozzon föl, hogy az egység a diákok munkája során ne törjön szét. Ez a munkamódszer az orientációs foglalkozások módszeréből nőtt ki." /Pápay Endréné félévi jelentéséből/.

A történelem órákon a korábbinál sokkal gyakoribb és hatékonyabb a forrásfeldolgozás, az önálló munka, a kiselőadás, a tanulói beszámoló, a csoportfoglalkozás, a komplex szemléltetés. Valóban alkotó műhelymunka folyik, amelynek módjára és izére hamarosan rátaláltak a nevelők és tanulók egyaránt. Joggal mondható, hogy e tárgyak szerelmesei különösen sokat nyertek a tantárgycsoportos oktatás bevezetésével.

b./ Idegen nyelv - idegen nyelv - anyanyelv

A kevés érdeklődő miatt a csoport indítása az utolsó pillanatig kétséges volt. Végül tanulói ráhatásra, "szolidaritásból" került sor a hiányzó helyek betöltésére. Ez az indítás rá is nyomta bélyegét a 10 fős csoport összetételére:

kiemelkedő képességű	2 fő,
jeles vagy azt közelítő képességű	4 fő,
közepes	2 fő,
gyenge elégséges	2 fő.

Az utóbbi két tanuló tipikus blokk- és iskolatévész, egyikük 1 tárgyból /matematikából/ bukott.

A rendkívüli szélsőségek és az angol, német, latin órákon elkerülhetetlen további szétforgácsolódás miatt a közösség formálódásának és a tanulmányi sikereknek a feltételei is nagyon korlátozottak. A választott tárgyak szerepének, a tanulók szorgalmának tudható be, hogy legalább a blokkos tárgyakból szépen javult az eredményük:

magyar nyelv	3,50,
oroszl nyelv	4,40,
2. idegen nyelv	4,30.

Igaz, ennek is az az ára, hogy rohamosan nő a távolság az élenjárók és a leggyengébbek között, a többi tárgyakból pedig csak a minimumot nyújtják.

Módszerek terén a tantárgycsoport kialakítása nem hozott újat, hiszen az idegen nyelvek oktatása ezidáig is csoportos keretek között folyt, de a már ismert előnyök természetesen itt is hatnak.

c./ Matematika - fizika /C₁ és C₂ csoport/

Az ide jelentkezett 25 tanuló két csoportban dolgozott /C₁: 12 fő; C₂: 13 fő/. Bár kialakulásukkor semmiféle tudatos, minőségi válogatás nem történt, képességek és munkamorál szempontjából is jelentős különbség van a két csoport között - a C₁ csoport javára. "Szerencsés összetételű, jó matematikai alapokkal rendelkező csoport, amely képes arra, hogy színvonalasabb matematikai problémákkal is megbirkózzon. A tanulók érdeklődése, tárgy iránti szeretete, a munkához való viszonya, kötelességtudata kifogástalan" - írja jelentésében Góg Mihály tanár.

Kedvező adottság, hogy a csoport 9 tagja egy osztályból érkezett, s a 3 másik osztályból idekerült fiatalal együtt valamennyien közel azonos képességek, törekvők. Megítélésünk szerint az összes csoport közül ez a leg-egységesebb és legerősebb.

A C₂ csoport munkáját erősen hátráltatja, hogy itt található a három "tudatos blokktevesztő", továbbá két kirívóan gyenge és fegyelmezetlen tanuló. Romboló hatásuk az egész csoport munkáját károsan befolyásolja.

Ennek megfelelően a két csoport tanulmányi munkája is jelentős különbségeket mutat, különösen a választott tantárgyakból: /C₁:4,50; C₂:3,81/. Jelentős színvonalkülönbség van a többi természettudományos tárgyakból is /4,50, ill.3,83/. A humán tantárgyakból kiegyenlítették az eredmények. Érdekes, hogy kizárólag e két csoport tagjai fordítanak kellő gondot a nem blokkos tantárgyakra; igaz, a szaktanárok szerint ez túlzottan sok energiát emészt.

A matematika és fizika szakosított tantervű csoportokban is a jelenlegihez hasonló keretben és módszerrel folyt a munka. Az önálló munka, a szükség szerinti differenciálás, a sűrű ellenőrzés és visszajelzés, a vitaszellem fejlesztése, az erősebb csoportban a felfedező munka öröme ezért csak a tanulók számára új ebben a keretben.

d./ Biológia - fizika - kémia

A csoport 10 tagja nem kiemelkedő, de elég egyenletesen a jeles-jó szinten mozog. Az első félévben még hanyag 2 fő felzárkózott, a csoport teljesítménye a választott tárgyakból év végén már megnyugtató:

biológia	4,80,
fizika	4,50,
kémia	4,70.

Sajnos egyetlen csoportban sem tapasztalható olyan mérvűen a rossz értelemben vett "szakosodás", a "szükségtelen tárgyak" lebecsülése, mint éppen itt.

Biológiából és kémiából -e tárgyából nem volt iskolánkban szakosított tantervű csoport- ugrásszerűen megnöttek az elmélyült, intenzív munka feltételei. A tárgyi adottságok is sokat javultak, bőven nyílik lehetőség egyéni és csoportmunkára, tanulói kísérletezésre és mérésekre, szakirodalom tanulmányozására és megvitatására. Ennek pozitív hatása már érzékelhető. Kár, hogy biológiából és fizikából a csoport kénytelen együtt dolgozni a sokkal rosszabb összetételű és fegyelmezetlen biológia-fizika-földrajz csoporttal, ez fékezi az igyekvők haladását.

e./ Biológia - fizika - földrajz

A kis csoport 7 főt számlál, akik csupán a földrajz órák keretében dolgoznak együtt ebben az összetételben.

Vitathatatlanul a legrosszabbul sikerült, mondhatnánk: kényszerből / mert valamelyik csoportba csak jelentkezni kellett! / összeállt csoport ez. A 7 főből 4 tipikus "iskolátévesztő", s hozzájuk "felzárkózott" további egy fő kirívó felelőtlenységével és laza munkafegyelmével. Csak 2 tanuló éri el -dicséretes szorgalommal- az erős közepes szintet.

Ékesen szólnak erről a tanulmányi eredmények:

biológia	2,71,
fizika	2,42,
földrajz	2,85.

Félévkor még 4, év végén is 2 fő bukott /oroszból, illetve biológiából, tehát választott tárgyból/ !

Aligha tévedünk, ha azt állítjuk, hogy ez a kis tantárgycsoport sűrítetten példázza a fakultatív oktatási rendszer legtöbb megoldatlan problémáját, s a pozitív elemek élő ellenpéldája.

f./ Ügyintéző

A csoportban 15 leánytanuló dolgozik. Egy fő jó képességű, 5 gyenge közepes, 9 kimondottan gyenge.

A csoport helyzete sajátos és érdekes. Képességei alapján 14 főnek nincs reális esélye a továbbtanulásra. Számukra a tantárgycsoportos oktatás kifejezetten előnyös, mert az érettségivel egyidejűleg szakmát, kenyeret biztosító vizsgát is tehetnek. Hogy mennyire átérzik ennek fontosságát, bizonyítják a szakmai tárgyakból elért eredményeik:

gyorsírás	3,2,
gépirás	4,0,
iroda és lev.ism.	4,2.

Az elméleti tárgyakból viszont eredményük több mint mérsékelt: csak elvétve található elégségesnél jobb. Ennyire futja ... Év végén 2 fő bukott egy /matematika/ illetve három /angol, matematika, fizika/ tantárgyból.

A szakma szeretete, a tudatos pályára készülési bizonyítja, hogy ilyen szerény képességekkel is élni lehet a lehetőségekkel.

Összegezve a tantárgycsoportok munkájának első évi tapasztalatait, a következők állapíthatók meg:

- A kis létszámú csoportok szervezése és közös munkája kedvező feltételeket teremt, megkönnyíti a jó közösségek alakulását, ösztönzőleg hat a tanulmányi fegyelemre. Ezek az előnyök a csoport összetételétől, homogén vagy heterogén voltától függően erősebben vagy mérsékeltebben érvényesülnek.

- Egyértelműen előnyös és a képességek kibontakoztatása irányába hat, hogy a korábbinál sokkal bővebb a tanulók választási lehetősége, s ezáltal majdnem mindenki megtalálhatja az érdeklődésének, képességeinek legmegfelelőbb területet.

- A csoportokon belüli szintkülönbségek nivellálása kevés reménnyel kecsegtet.

- A csoportmunka jelentős módosítást követel a választott és követett módszerek kérdésében; a tantárgyak jellegétől függően más-más, de mindenképpen hatékony, munkáltató eljárások dominálnak.

Tovább kísért a szakosított tantervű osztályok problémája: a választott szaktárgy/ak/ és a többi tárgyak tanulási arányának eldöntése. A koordinált, optimális terhelési maximum kérdése sem a tanulók szemléletében, sem a tanárok tevékenységében nincs megoldva.

- A tantárgycsoportok kialakulásakor is jelentkezik egy bizonyos fajta kontrasztelekció. Teljesen megoldatlan azoknak a szerény mentális képességű tanulóknak a választása, akik egyik elméleti blokkban sem képesek megfelelni a nagyobb követelményeknek, s képességüknek megfelelő gyakorlati blokkba sem léphetnek, mert ilyen/ek/ szervezése gyakran kivihetetlen.

6. Az osztálykeretek megbontásának hatása

Előrelátható volt, hogy a tantárgycsoportok blokkos tárgyainak külön egységben történő oktatása elkerülhetlenné teszi az első két évben kialakult, közösséggé formálódott osztálykeretek megbolygatását. Arra is számíthatunk, hogy ez a lépés szülő, tanuló, osztályfőnök, szaktanár részéről egyaránt ellenállásba ütközik, s számos szervezési és nevelési problémát vet fel. Bár az osztályközösségek megbontása mindenképpen fájó és pedagógiai szempontból kifogásolható lépés, a jelenlegi körülmények között mégis "szükséges rossz".

A tantárgycsoportok szerint kialakított új, harmadikos osztálykeretek a következő "elemekből" épülnek fel:

<u>Előző osztály</u>	<u>III.A.</u>	<u>III.B.</u>	<u>III.C.</u>
II.A.:	10	6	11
II.B.:	12	9	9
II.C.:	5	9	11
Osztályismétlő, ill. más iskolából áthelyezett:	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>
Összes:	28	25	32

Mindhárom osztály teljesen vegyes összetételű, csupán egyik-másik tantárgycsoporton belül maradt meg nagyobb %-ban az előző közösség egy magja /pl. magyar-történelem-idegen nyelv; matematika-fizika C₁ csoportja; ügyintéző blokk/. Az előző két évben kialakult közösségek kohéziós ereje ősszel még erőteljesebben hatott; osztálykirándulás vagy mezőgazdasági munka alkalmával sokan még nem az új, hanem a régi, megszokott keretet igényelték.

A közösségformálódás különösen ott volt körülményes, ahol több, esetleg eltérő profilu tantárgycsoport kényszerült egy osztálykeretbe /III.C.osztály: fizika-biológia-kémia; fizika-biológia-földrajz; ügyintéző/.

A tanulmányi előmenetelre és munkamorálra is hátrányosan ható tényező, hogy itt legnagyobb a polarizáció, ide kerültek az átlagosnál lényegesen jobb biológusok és az évfolyam leggyengébb tanulói /földrajz, ügyintéző/. Közös érdek, közös hajtóerő szinte egyáltalán nincs. Kedvezőbb a kép a III.A. /magyar-történelem-idegen nyelv; idegen nyelv-idegen nyelv- anyanyelv/ és a III.B. osztályban /matematika-fizika C_1 , C_2 csoportja/, ahol az azonos vagy hasonló érdeklődési kör, a közös érdek és cél, az együttes munka elősegítette az új szervezetbe való beilleszkedést. Hagyományos értelemben vett osztályközösségekről valószínűleg már nem beszélhetünk, inkább csoport- és /az előző osztálytársakkal továbbélő kapcsolatok eredményeként/ évfolyamközösségekről. Ez utóbbit látszik igazolni néhány sikeres évfolyamrendezvény /negyedikesek bucsuztatása, három közös klubdelután/, amit teljes egyetértésben szerveztek meg.

Az előző közösségek megbontásának további káros hatása volt, hogy átmenetileg hátrányosan befolyásolta a tanulmányi munkát. Az első félévben ez még mindhárom osztály eredményén mérhető volt, később már csak a legvegyesebb összetételű III.C. osztályban jelentkezett.

Az új, több csoportból felépülő osztálykeretek előre látható, gyakorlatban is jelentkező, ezidáig megoldatlan problémája az osztályfőnökök helye, szerepe, működése. A nehézségek fő forrásai:

- a kialakult közösségek helyébe új összetételű osztálykeretek lépnek,
- az osztályfőnök esetenként nem ismeri új osztálya minden tanulóját, mert korábban nem tanította valamennyit,
- a csoportbontások miatt az osztályfőnök harmadik osztályban sem tanítja osztálya minden tanulóját, csak az osztályfőnöki órák keretében találkozik mindenkivel.

Aligha kell bizonygatni, hogy ezek nemcsak szervezési, hanem elsősorban pedagógiai vonatkozásban teretnek roppant nehéz helyzetet.

A különféle osztályrendezvények: társadalmi munkák, klub-délutánok, kirándulások, sportdélutánok stb ... közelíthetik egymáshoz az osztály csoportjait, az egész osztályt pedig az osztályfőnökhöz. Az elmúlt évi gyakorlat azonban azt igazolta, hogy ez csak akkor jelent némi megoldást, ha az osztályt alkotó kisebb egységek jó szelleműek, s maguk is keresik az együttműködés formáit. Ezért vezettek legalább részleges sikerhez ezek az erőfeszítések a III.A. és III.B. osztályban, s eredményeztek csődöt a III.C-ben.

Az 1977-78. tanévben előlről kezdődnek a vázolt problémák, sőt még bonyolultabb formában, mert ezuttal már 8 különféle tantárgycsoportot kell 3 osztálykeretbe bezsufolni. A megoldás útját bizonyára hosszabb ideig kell keresni, ehhez azonban elengedhetetlen a mindenkori helyzet pontos elemzése és az összehangolt cselekvés.

Végezetül megállapítható: a 3 éve folyó oktatási kísérlet fő vonásai az orientálás és tantárgycsoportos munka vonatkozásában is kiállták a próbát. A nehézségek természetese-
sek, korrekciókra szükség volt és lesz, enélkül nincs előrehaladás. De az oktató-nevelő munka feltételei egészüket tekintve máris kedvezőbbek, mint előtte voltak. Az országban több helyen folyó ezirányú kísérletek tapasztalatait összegezve nyilván ezért született olyan döntés, hogy a fakultatív képzési formát a gimnáziumokban általánossá teszik.